

Čelíme stejným problémům. V Mexiku je mnoho žen pojmenovaných po Lidicích, říká Markéta Křížová

Mezinárodní knižní veletrh a literární festival Svět knihy Praha si jako čestného hosta letošního ročníku vybral Latinskou Ameriku. Na festivalu vystoupí spolu s dalšími autory této části zeměkoule například nobelista Mario Vargas Llosa. Týdeník Echo při této příležitosti přináší rozhovor s Markétou Křížovou, iberoamerikanistkou a v současné době i proděkankou Filozofické fakulty Karlovy univerzity. Ta vypráví o vztahu Latinské Ameriky a Česka, o indiánech i o tom, co máme se zeměmi Latinské Ameriky společného. Stejně jako Latinská Amerika se Češi snaží být součástí západního světa, ale zachovat si svá specifika. „Čelíme stejným problémům, řešíme otázky demokratizace nebo přechodu od socialistického režimu ke kapitalismu,“ říká profesorka Křížová.

Udělejme si na začátku pořádek v pojmech. Jak se liší Latinská Amerika, Iberoamerika a Jižní Amerika?

Výraz Latinská Amerika je nejběžnější. Zahrnuje v zásadě území bývalých kolonií Španělska a Portugalska, které spolu tvoří jazykově a kulturně jasně identifikovatelný celek. V podstatě ekvivalentem, v českém prostředí ale ne tak častým, je výraz Iberská Amerika, odkazující na Iberský (Pyrenejský) poloostrov. Tenhle název byl populární v 60. letech 20. století, kdy bylo, pod dojmem kubánské revoluce, založeno mé domovské Středisko iberoamerických studií. Výraz Jižní Amerika moc ráda nepoužívám, protože pro geografy je Mexiko součástí Severní Ameriky, a z mého pohledu jsou kulturní vazby důležitější.

Budeme tedy hovořit o Latinské Americe. Jaký má vztah s Českem? Máme něco společného?

Historie vzájemných vztahů je dlouhá. Už na prahu 16. století horníci z Jáchymovska pomáhali těžít stříbro na nově objevených územích. Moc se jich nevrátilo, část z nich se totiž vrhla na dobývání Venezuely. V Latinské Americe byli i jezuité z českých zemí. Když se v 19. století francouzský císař Napoleon III. pokusil ovládnout Mexiko, které tehdy bylo na prahu občanské války, nechal mexickými konzervativci zvolit císařem Maxmiliána, mladšího bratra Františka Josefa. Pro jeho vojsko se verbovalo i v Čechách. Vzpomeňte si na seržanta Vosátku z Cirkusu Humberto. Když celé dobrodružství tragicky skončilo a Maxmilián byl popraven, část dobrovolníků v Mexiku zůstala, údajně naučili mexické muzikanty, slavné mariachis, hrát na strunné nástroje. V 19. století se do zemí jako Argentina nebo Brazílie vystěhovalo mnoho Čechů, jsou tu dodnes krajské komunity. I proto po vzniku Československa usilovali jeho představitelé o rychlé navázání vztahů s těmito státy.

Co vztah Čechů a Latinoameričanů definuje dnes?

Latinskoamerická literatura je u nás velmi populární, do češtiny se překládala už za první republiky. Pak přišel latinskoamerický boom v 60. letech, překládán byl třeba Alejo Carpentier a další představitelé magického realismu. Latinská Amerika byla tenkrát ztělesněním exotičnosti, barevnosti, dobrodružství. Dnes lidé cestují po celém světě, Latinská Amerika už není tak záhadná, ale zůstává oblíbená a španělština je populární jazyk. Ta oblast je zajímavá i z ekonomického hlediska.

A neidealizujeme si Latinskou Ameriku? Neevokuje nám hlavně doutníky, karnevaly a romantické rysy revolucionáře Che Guevary?

Určitě, stereotypy fungují. V 19. století se zavedl stereotyp

zlé, černé a nebezpečné Afriky nebo třeba záhadného a nepochopitelného Orientu. V tomhle světle vypadá Latinská Amerika sympaticky a zvláště Čechy může oslovit.

Proč?

Stejně jako Latinská Amerika se Češi snaží být součástí západního světa, ale zachovat si svá specifika. Čelíme stejným problémům, řešíme otázky demokratizace nebo přechodu od socialistického režimu ke kapitalismu.

Cítili bychom se tedy v zemích Latinské Ameriky jako doma?

Sice je součástí evropského civilizačního komplexu, ale zároveň od první chvíle, co vystoupíte z letadla, pochopíte, že jste skutečně v „Novém světě“. Dobře je to patrné i na místním křesťanství, které se mísí s tradicemi domorodých a afrických kultur, ovlivňují je i přírodní podmínky.

Nakousla jste politiku Latinské Ameriky. Komplikované převraty, socialismus, občanské války. Umíme rozumět tomu, co se tam děje?

Z našeho pohledu je těžké to posoudit. Zažila jsem české konzervativce pozitivně mluvit o Pinochetovi jako o někom, kdo v Chile zastavil nástup socialistické diktatury. Což je samozřejmě extrémně zkratkovitý až hloupý přístup.

Nyní z opačného konce. Co vědí v Latinské Americe o nás?

I pro Latinoameričany jsme zajímaví. Také oni mají své stereotypy. Jsme pro ně magická země Kafky, Kundery, Havla nebo třeba golema. Vědí o Československu, Česko tolik nereflektují. Silný dopad měl příběh Lidic. V Mexiku je mnoho dnes už starších žen, které byly pojmenovány po Lidicích. Jejich zkušenost je podobná. Vyvražďování vesnic v době občanských válek, s tím se mohou ztotožnit. Ostatně i v našem Náprstkově muzeu je vystavena plastika mexického umělce, která se jmenuje Lidice.

Na Filozofické fakultě UK vyučujete nativní kultury. Co to je?

Původní kultury Latinské Ameriky. Mám v kurzu jak studenty iberoamerikanistiky, tak studenty historie, španělského jazyka a politologie. Ale i studenty, kteří chtějí do diplomacie a cestovního ruchu, nebo naopak lidi umělecky založené, filmaře, módní návrháře. Bez poznání domorodých kultur současnou Latinskou Ameriku nepochopíte.

Jaký má studium o indiánech přesah k dnešku?

Je omyl si myslet, že indiáni patří do minulosti. V Guatemale je 80 procent obyvatelstva indiánského původu, totéž v Bolívii. I politické reprezentace Latinské Ameriky dnes do ústav zakotvují právo původních obyvatel na sebeurčení. To, že indiáni nosí džíny, že preferují čínskou kuchyni před svou původní, neznamena, že ztrácejí svou identitu nebo svůj přínos do celku národní kultury. Co je nutné a o co bojují, je respekt vůči odlišnostem. Naštěstí Latinská Amerika je skutečně velmi rozmanitá. Těžko třeba můžete na něco ukázat a říct, toto je standard mexické kultury.

A jak je to s diskriminací?

V některých kruzích a zaměstnáních přetrvává určitá forma diskriminace. Například na elitních univerzitách pořád je většina studentů a profesorů bělochů. To se mění jen pomalu. Ale míšenci už pronikají do úřadů, kultury i politiky. Bývalý peruánský prezident Alejandro Toledo v první předvolební kampani v roce 2001 odrážel útoky na svůj indiánský původ. Evo Morales o deset let později v Bolívii hrdě prohlásil, že je indián. Ve školách je dnes podporována výuka dětí ve vlastních jazycích. Naopak, někdy se zájem o indiánské tradice přelévá až do parazitování.

To mluvíte o indiánech jako o atrakci pro turisty a o produkci suvenýrů? Vadí jim pózovat před fotoaparáty?

Někdy ano, někdy ne. Cuzco jako turistické centrum má své

profesionální indiány. Ti se obléknou, pózují s lamami a vybírají peníze. Je to jejich volba a je to lepší než pěstovat koku a prodávat ji překupníkům. Turisté ale musí projevovat elementární respekt a slušnost, ostatně jako všude.

Jak jste se dostala ke studiu iberoamerikanistiky?

Čtením dobrodružných knih Karla Maye a Alberta Vojtěcha Friče. Své výzkumy jsem začala v Severní Americe. Pobývala jsem v indiánských rezervacích v Minnesotě, později jsem dokonce získala stipendium na Texaské univerzitě v Austinu. Tam měli a dodnes mají vynikající latinskoamerické centrum. No a pak se shodou okolností poprvé otvíral doktorský program na Středisku iberoamerických studií FF UK.

Máte nějaký tip na přístupný zdroj informací o Latinské Americe?

Dobry romanopisec může být lepším vhladem do kultury než práce historiků. Mohu doporučit své dva oblíbené autory. Co se týče míšenecké kultury, Gabriela Garcíu Márqueze a jeho krátkou prózu O lásce a jiných běsech. A k problému nedemokratických režimů a jejich bolestnému odkazu román Kozlova slavnost od Maria Vargase Llosy, který se odehrává v Dominikánské republice.

Karolína Vaverková, Týdeník Echo 19 / 2019

Markéta Křížová

Historička a etnoložka specializující se na předkolumbovské civilizace a americké koloniální dějiny. Působí jako proděkanka pro zahraničí Filozofické fakulty Karlovy univerzity.